

KRIMINALISTIČKI ASPEKTI ANGAŽOVANJA PRIKRIVENOG ISLEDNIKA

Pregledni naučni rad

Primljeno/Received: 30. 12. 2016.

Prihvaćeno/Accepted: 29. 05. 2019.

Siniša MORAVAC

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Jedan od osnovnih zahteva uspešnog i relativno harmoničnog funkcionisanja svakog društva je suzbijanje kriminaliteta. Kao neophodnost u tome se pojavljuje i potreba za angažovanjem prikrivenog islednika. Angažovanje prikrivenog islednika obuhvata širok spektar vremenski usklađenih aktivnosti. Iz tog razloga u radu se analiziraju aktivnosti koje polaze od samog odabira lica koje će se angažovati u svojstvu prikrivenog islednika, preko njegovog delovanja u organizovanoj kriminalnoj grupi, pa do prekidanja zadatka i njegovog “izvlačenja” iz miljea u kome se nalazio.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Najvažniji cilj rada koji se nastoji postići je ukazivanje i pravilno i svestrano sagledavanje suštine kriminalističkih aspekata angažovanja prikrivenog islednika, a sve to imajući u vidu neminovni značaj i složenost predmetne problematike. Na taj način rad treba da pruži neke praktične i sasvim korisne preporuke za postupanje lica koja su angažovana u svojstvu prikrivenog islednika. Takođe, analiza i kritika pojedinih teorijskih aspekata predmeta ovog rada, treba da dovedu do rešavanja pojedinih teorijskih problema i nelogičnosti.

Metodologija/Dizajn: Metodološki posmatrano, autor se služio analizom, sintezom, apstrakcijom, opštim teorijskim pristupom, a u određenoj meri i generalizacijom, naravno u meri u kojoj je generalizacija prihvatljiva kada je u pitanju predmetna tematika. Veliki deo izlaganja u radu je opisnog karaktera. Preciznije govoreći, opisanje mogućih praktičnih situacija je u funkciji lakšeg sagledavanja suštine tematike. Teorijske analize su date samo kog pojedinih klasifikacija i analize shvatanja pojedinih autora o određenim pitanjima.

Ograničenja istraživanja/rada: Osnovno ograničenje rada ogleda se u tome što je rad rezultat isključivo teorijskih promišljanja i analiza autora zasnovanih na teorijskim shvatanjima i stanovištima, s jedne strane, i praktičnim iskustvima pojedinih lica koja su bila angažovana u svojstvu prikrivenog islednika, s druge strane. Dakle, ograničenje se ogleda u činjenici da sam autor ovog rada nema nikakvih praktičnih iskustava u ovom smislu koja bi mogla, kvalitativno posmatrano, znatno doprineti

radu. Jedno od ograničenja rada ogleda se i u nemogućnosti postizanja većeg stepena generalizacije datih preporuka, a što je posledica izrazite diferenciranosti prakse.

Rezultati/Nalazi: Na osnovu učinjene analize, ponuđen je jedan dosta širok pregled kriminalističkih aspekata angažovanja prikrivenog islednika u svim njegovim fazama. Takođe, utvrđeno je prisustvo pojedini klasifikacionih i terminoloških problema i nedoslednosti. U tom smislu, ukazano je na moguće rešenje problema. Delovanje prikrivenog islednika je veoma raznovrsno. To je posledica izrazite heterogenosti pojavnih oblika kriminalnih aktivnosti. Ta heterogenost čini angažovanje prikrivenog islednika u velikoj meri nepredvidivim.

Generalni zaključak: Angažovanje prikrivenog islednika je veoma složena aktivnost čija uspešnost direktno zavisi od mnogo faktora različite prirode. Pojedine klasifikacije zastupljene i uobičajene u teoriji i korišćena terminologija nisu sasvim odgovarajuće, odnosno ne odgovaraju uvek suštini stvari. Potreba za angažovanjem prikrivenog islednika je nesporna, a takva je i potreba za naučnim analiziranjem, koje se ogleda u davanju preporuka i smernica za praktično postupanje.

Opravljanost istraživanja/rada: Neminovna potreba suzbijanja organizovanog kriminaliteta i specifičnosti njegovog suzbijanja, a pre svega tu podrazumevamo teškoće suzbijanja, nesporno opravdavaju i čine suštinu analize predmeta ovog rada. Nadalje, rad bi trebao da ukaže i na kompleksnost i teškoće koje se neminovno javljaju u čitavom procesu angažovanja prikrivenog islednika. Navedeno važi kako za lica koja u tom svojstvu mogu biti angažovana i timu koji im pruža podršku, ali isto tako i za javnost koja bi trebalo da pravilno shvati u čemu se ogleda suština angažovanja prikrivenog islednika.

Ključne reči

kriminalistika, prikriveni islednik, organizovani kriminalitet, organizovana kriminalna grupa, infiltracija

1. UVOD

Promene načina i sredstava izvršenja krivičnih dela i povezivanja njihovih izvršilaca nameću potrebu za bitno drugačijom krivično-materijalnom, krivično-procesnom i kriminalističkom reakcijom. Toj potrebi se mora udovoljiti jer jedini način otkrivanja i suzbijanja neke pojave je njeno što detaljnije moguće poznavanje, a na osnovu toga izgradnja adekvatnog sistema za suzbijanje. U tom smislu ni kriminalitet, a naročito organizovani kriminalitet, ne sme da bude izuzetak. Kako se modaliteti vršenja krivičnih dela i organizovanja izvršilaca stalno menjaju, tako i prilagođavanja sistema, a sve u cilju postizanja maksimalnog mogućeg stepena efikasnosti i funkcionalnosti, moraju predstavljati neprekidan proces. Naročito se potencira i preventivno delovanje.¹ Iako se, možda, prikriveni islednik vezuje za represiju, ne treba isključiti mogućnost njegovog značajnog preventivnog delovanja. Naravno, uvek treba imati u vidu činjenicu da kri-

¹ Tako i Cesqui piše da je sazrela potreba da se ponovo uzme u razmatranje kompleksna strategija prevencije (Cesqui, 2017: 5-6).

minalitet postoji oduvek i da nikada neće moći biti u potpunosti eliminisan.

Iako je razvoj nauke dostigao neslućene nivoe, i uprkos veoma izraženom prodoru dostignuća drugih nauka u kriminalistiku, a time posredno i u krivični postupak, klasični kriminalistički načini postupanja često ne daju adekvatne rezultate. Razlog tome su karakteristike pojave koja se želi suzbiti – organizovani kriminalitet. Upravo zbog toga je bilo neophodno razvijati nove, nespecifične načine prikupljanja neophodnih dokaznih i operativnih informacija.² To je nužno praćeno i procesnim prilagođavanjima radi optimalnog iskorišćavanja dokaznog potencijala prikupljenih informacija. Procesne promene ogledaju se, između ostalog, u proširivanju kruga raspoloživih dokaznih radnji. Preciznije rečeno, omogućena je primena posebnih dokaznih radnji.³

Primenom posebnih dokaznih radnji postignuti su značajni rezultati. Pre svega, smanjen je broj krivičnih dela koji je ranije ostajao nepoznat organima gonjenja. Dokazivanje tih dela sada je skopčano sa znatno manjim poteškoćama. Najzad, omogućeno je proaktivno delovanje u cilju suzbijanja organizovanog kriminaliteta.

Nisu zanemarljivi ni problemi vezani za posebne dokazne radnje. Zajedničko za sve posebne dokazne radnje je da one predstavljaju tajne aktivnosti, dakle subjekat koji je pogođen njima ne sme da zna za to. Konspirativnost nije uvek lako postići, kako zbog prirode konkretne posebne dokazne radnje, tako i stepena profesionalnosti i savesnosti subjekata koji ih primenjuju. Svakako se ne mogu osnovano osporavati ni problemi na polju zakonskog regulisanja posebnih dokaznih radnji, a pogotovo prikrivenog islednika. Ovo naročito važi kada je posredi pitanje vršenja krivičnih dela od strane prikrivenog islednika, naravno, u vezi sa njegovim profesionalnim angažmanom.

Ipak, predmet ovog rada *neće* neposredno biti zakonska regulativa instituta prikrivenog islednika, već će se dalja izlaganja odnositi prevashodno na njegove kriminalističke aspekte, koji nisu od ništa manjeg značaja s obzirom da predstavljaju osnovnu pretpostavku za ispoljavanje krivično-procesnog aspekta. U tom smislu, rad će imati univerzalniji karakter. To stoga što neće biti omeđen zakonskim rešenjima pojedinih zakonodavstava.

² O tome sasvim lepo piše i Vodinečić koji konstatuje da je neophodna nova kriminalistička strategija. Više o tome u Vodinečić, 1994: 67.

³ Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014) reguliše i posebne dokazne radnje (što predstavlja normativnu potvrdu neophodnosti za bitno drugačijim pristupom suzbijanju kriminaliteta, pa i organizovanog). Tačnije, regulisani su uslovi primene tih radnji, a potom je razrađena svaka pojedina dokazna radnja. Jedna od njih je prikriveni islednik. Iako dosta detaljno i svestrano regulisan, mi bismo rekli da sa takvim zakonskim rešenjem ne možemo biti sasvim zadovoljni. To naročito stoga što se, prema našem shvatanju, ali i prema pretežnom shvatanju u teoriji vršenje krivičnih dela od strane prikrivenog islednika normativno ne reguliše na adekvatan način. Ipak, mi se ovom prilikom u analiziranje navedenog nećemo upuštati. Naše interesovanje će se odnositi isključivo na kriminalističke aspekte angažovanja prikrivenog islednika!

2. KRIMINALISTIČKI ASPEKTI ANGAŽOVANJA PRIKRIVENOG ISLEDNIKA

Kriminalističkim aspektima angažovanja prikrivenog islednika nije posvećena dovoljna pažnja u domaćoj teoriji. Budući da teorija objašnjava, analizira, sistematizuje i kritikuje, a kada su u pitanju društvene nauke i izgrađuje sve aspekte neke pojave, te na taj način daje smernice za praktično delovanje, ovakvo stanje nije nimalo poželjno, a naročito ako se ima u vidu značaj instituta prikrivenog islednika. U cilju prevazilaženja ovakvog stanja izrazito su značajni čak i radovi tajnih agenata iz SAD koji su u bestselerima detaljno opisivali svoja iskustva.⁴ Ne treba da nas zbuni navedeni termin - „tajni agenti“. Između tajnih agenata koji se angažuju od strane američkih policijskih snaga, i prikrivenog islednika koji predstavlja termin uobičajen u evropskim državama, nema nikakve suštinske razlike. Važno je, ipak, da se pomenuti termini ne izjednačavaju sa agentom provokatorom!⁵

2.1. Određivanje forme postizanja cilja angažovanja

Cilj angažovanja prikrivenog islednika je prikupljanje informacija neophodnih za otkrivanje, dokazivanje i sprečavanje krivičnih dela izvršenih od strane organizovane kriminalne grupe. U zavisnosti od oblika, čvrstine povezanosti kriminalne grupe i raspoloživih informacija i podataka o njoj, pomenuti cilj je moguće postići na više načina (kroz više formi delovanja prikrivenog islednika). Više je kriterijuma za klasifikaciju formi.

U teoriji se najčešće pominje podela na duboku (dubinsku) i plitku (površinsku, laku) infiltraciju u organizovanu kriminalnu grupu. Ovakvog mišljenja su pojedini autori od kojih navodimo Škulića (Škulić, 2015: 551-552), Marinkovića (Marinković, 2010: 457), Matijevića (Matijević, 90-91: 2011) i Drecun (Drecun, 1997: 137-139). Prema njima, dubinska infiltracija podrazumeva dugotrajno i čvrsto povezivanje sa organizovanom kriminalnom grupom. S druge strane, površinska infiltracija se ogleda u stvaranju površnih veza, a prikriveni islednik *ne postaje član* organizovane kriminalne grupe, već samo povremeno uspostavlja određene oblike saradnje, kao što je kupovina ili prodaja oružja ili droge i slično. Dakle, prikriveni islednik se, po pravilu, javlja samo u ulozi spoljašnjeg saradnika organizovane kriminalne grupe.

Ipak, prema našem shvatanju, a polazeći od jednostavnog sagledavanja suštine stvari, ukoliko se uzme u obzir da, jezički posmatrano, *infiltracija* znači ulaženje, prodiranje, ubacivanje⁶, a u ovom kontekstu to nije ništa drugo nego ugradnja u kriminalnu strukturu, ovakva terminologija – *površinska infiltracija*, nije naročito logična.⁷ Postavlja se pitanje ko bi se „infiltrirao“ u organizovanu kriminalnu grupu, a da po pravilu, ne postane njen član? Koja bi

⁴ Na primer: Džozef Pistone - Donnie Brasco: My Undercover Life in the Mafia (1987); Donnie Brasco: Deep Cover (1999); The Way of the Wiseguy (2004); Donnie Brasco: Unfinished Business (2007).

⁵ Agent provokator je operativni radnik koji nastoji da svojim delovanjem navede pojedince da realizuju svoje kriminalne namere i tako stvori uslove za šire razmere na planu razotkrivanja kriminaliteta (Aleksić i Milovanović, 1995: 23). Prikrivenom isledniku je izričito zabranjeno da podstrekava na izvršenje krivičnog dela!

⁶ Prema Vujakliji infiltracija (nlat. infiltratio) znači prodiranje, uvlačenje. Infiltrirati (nlat. infiltrare) se u nešto znači uvući se, prodreti u drugu sredinu (protivničku), ubacivati se (Vujaklija, 2007: 352).

⁷ Takođe, tada i podela na površinsku i dubinsku infiltraciju ostaje bez utemeljenja, budući da nema postojanog kriterijuma distinkcije.

bila uloga tog lica, zbog čega bi organizovana kriminalna grupa tolerisala njegovo prisustvo i kakve bi koristi od njega imala? Dakle, osim članova organizovane kriminalne grupe u njoj nema drugih lica. Isto važi i za prikrivenog islednika u ovom slučaju. Prikriveni islednik se ne može smatrati članom grupe samo na osnovu jednog ili više kontakata sa članovima organizovane kriminalne grupe radi kupovine ili prodaje droge. U suprotnom, članom bi se mogao smatrati i prodavac nekretnine koju organizovana kriminalna grupa kupuje na legalan način, ali uvek prikrivanjem nelegalnog porekla novca. Prikriveni islednik nikada nije prošao „obred inicijacije“ radi ulaska u organizovanu kriminalnu grupu, nikada nije ubačen, ugrađen u kriminalnu strukturu.

Kao kriterijumi za podelu formi delovanja prikrivenog islednika mogu se javiti i: činjenica prodaje nedozvoljenih roba ili roba čiji je promet ograničen; činjenica kupovine pomenutih roba; stepen složenosti; vremensko trajanje i slično.

Klasifikovanje formi prema navedenim kriterijumima je isključivo teorijskog karaktera, relativno je i bez praktičnog značaja, a samim tim, može da služi samo zadovoljstvu autora, te se na tome nećemo zadržavati. Sa aspekta prakse daleko je značajnije prikazati suštinu određenih formi delovanja.

Sledeće forme se u praksi često primenjuju (Marinković, 2004: 161-167):

Operacija „kupovina poverenja“. Iz razloga nepoverljivosti članova organizovane kriminalne grupe i straha da bi nove mušterije mogle biti predstavnici vlasti prikrivenom isledniku nije lako da odmah postigne svoj cilj. Neophodni su višestruki kontakti. Prikriveni islednik kupuje, na primer, drogu od trgovca narkoticima i pušta ga da se udalji, a bez da ga liši slobode. Ovaj postupak se ponavlja nekoliko puta. Cilj ovakvog delovanja je omogućavanje sagledavanja aktivnosti organizovane kriminalne grupe tokom dužeg vremenskog perioda, a sve se zasniva na stvaranju odnosa poverenje prikrivenog islednika i člana kriminalne organizacije. Nakon što se dođe do određenog kvantiteta i kvaliteta raspoloživih informacija, što je stvar procene u svakom pojedinom slučaju, pristupa se hapšenju lica, takođe prilikom kupovine droge.

Operacija „kupi i hapsi“. Ova operacija se može praktikovati samostalno, a može i da predstavlja nastavak prethodno opisane operacije. U prvom slučaju lišenje slobode se vrši već prilikom prvog kontakta prikrivenog islednika i člana organizovane kriminane grupe. U drugom slučaju, kako je već rečeno, hapšenju prethodi nekoliko kontakata koji nusu rezultirali hapšenjem. Hapšenje mora biti sprovedeno brzo, što iziskuje koordinisan rad celog tima, koji sve vreme prati tok operacije, naravno, bez da je tragovac narkoticima toga svestan.

„Flash Roll“. Prikriveni islednik se pojavljuje u ulozi kupca koji prodavcu narkotika pokazuje određenu količinu novca, s ciljem dokazivanja namere da se kupi droga, kao i da se raspoláže neophodnim novcem. Sledeći potez je na prodacu. On se uverio u nameru i solventnost kupca, pa je u obavezi da dokaže da ima drogu. U periodu između pokazivanja novca i stavljanja na uvid droge može se doći do značajnih saznanja. Naime, neće u svim slučajevima prodavac imati kod sebe drogu, već će poći kod svog dobavljača da je preuzme sa ciljem prodaje prikrivenom isledniku. Tada je neophodno pratiti ga i moguće je da će se otkriti i sam izvor snabdevanja. Nikako ne treba u praćenju da učestvuje prikriveni islednik jer je njegov izgled poznat prodavcu, a to bi znatno povećalo rizik, kako po prikrivenog islednika, tako i po čitavu operaciju.

Operacija „mamac“ (decoy operation). Česti su slučajevi vršenja istih ili sličnih krivičnih dela u određenom prostoru (posmatrano u smislu delova grada, ali i u okolini određenih objekata). S obzirom na prirodu krivičnih dela vrše se kontinuirano (razbojništva) ili sa prekidima (na primer, silovanje na otvorenom, mračnom i zabačenom prostoru vrši se samo tokom meseci koji su pogodni u temperaturnom smislu). Prostorna i vremenska dimenzija pojave se dobija analizom statističkih podataka. Potom se na mesta za koja je utvrđen najveći stepen verovatnoće da će biti izvršeno krivično delo šalje prikriveni islednik koji ima ulogu žrtve. Na primer, u slučaju silovanja osoba ženskog pola se pojavljuje na mračnim i pustim mestima upravo sa ciljem da bude napadnuta. Koliki je stepen opasnosti po mamac ne treba posebno ni naglašavati. Česti su, naime, slučajevi vršenja krivičnih dela od strane više članova organizovane kriminalne grupe. Zbog izraženog stepena opasnosti prikriveni islednik mora biti dobro pripremljen i u konstantnom kontaktu sa preostalim delom tima koji u momentu napada treba da mu pruži pomoć i izvrši hapšenje.

Operacija „čup sa medom“ (honey pot operation), nekada i „medena zamka“. U ovom slučaju prikriveni islednik, imajući u vidu nezakonite radnje kojima se bavi organizovana kriminalna grupa, postupa tako da na sebe privlači pažnju. Na primer, prikriveni islednik otvara firmu, bar ili restoran koji su privlačni za razbojнике i reketaše. Da bi se postigli maksimalni efekti za osoblje u takvim lokalima se postavljaju naizgled nespretni, uplašeni i nesnalažljivi zaposleni, koje izvršiocri krivičnih dela neće smatrati značajnijom preprekom prilikom izvršenja krivičnog dela. Poželjno je da se u baru ili restoranu nalazi i nekoliko službenih lica u svojstvu gostiju. Da ne bi izazvala sumnju zbog dužeg boravka u objektu, moraju se smenjivati u određenim razmacima. Obavezno se u prostorije i van njih postavljaju kamere. Kamere van objekata su značajne jer mogu da snime automobil i lica koje je u njemu čekalo, ali je eventualno uspelo da pobjegne kada je videlo da su njegovi saradnici u objektu uhapšeni. Ipak, ovakvu mogućnost bekstva moguće je otkloniti postavljanjem službenih lica na adekvatna mesta van objekta (na primer, sede na klupi na drugoj strani ulice, rade u kiosku brze hrane i drugo) koji bi motrili upravo na ovakve stvari. Jasno je da je između svih članova tima neophodna brza i precizna komunikacija, a najbolje je da, u slučaju opasnosti, članovi van objekta budu obavešteni od strane članova u ulozi gostiju. Razlog tome je činjenica da će se, na primer reketaši, ustremiti na vlasnika restorana ili bara, a to je prikriveni islednik. Bilo bi suviše opasno da prikriveni islednik u kontaktu sa njima, potajno obaveštava sve preostale članove tima za podršku.

Osim pomenutih u praksi su česti i sledeći oblici tajnog angažovanja (Feješ, 2006: 408):

Operacija nebeske mane (manna from heaven operation). Postupak je relativno jednostavan. Na mesto koje je ciljanom subjektu poznato i dostupno prikriveni islednik postavlja određeni predmet koji je poželjan za subjekta. Moguće je koristiti ovaj postupak i s ciljem provere lojalnosti unutar policije.

Operacija žaoka (sting operation). Ova operacija je veoma složena i neizvesna. Prikriveni islednik se infiltrira u organizovanu kriminalnu grupu ili stupa u kontakt sa određenim subjektom, a najčešće i jedno i drugo. Naročito izražen problem je što prikriveni islednik ne može da ostane samo pasivni posmatrač, već je u poziciji da mora učestvovati u kriminalnim aktivnostima. Naglašava se da je ovu operaciju je moguće primeniti u odnosu na veliki broj kriminalnih aktivnosti (Newman, Socia, 2007: 17-23).

Prividna prodaja (pseudo sell). Prikriveni islednik se javlja u ulozi prodavca robe čiji je promet nedozvoljen ili ograničen.

Prividna kupovina (pseudo buy). Prikriveni islednik se javlja u ulozi kupca nedozvoljene robe. Vidimo da nema suštinske razlike u odnosu na operaciju „kupi i hapsi“, kada se hapšenje vrši već nakon prve kupovine.

Simulovani poslovi. Veoma smo čvrsto i iskreno uvereni da su simulovani poslovi jedna sasvim podobna aktivnost, koja prikripenom isledniku može predstavljati dragocen metod u cilju realizacije zadatka, a to, naravno, ne znači da se prikripeni islednik u svim slučajevima infiltrirao u organizovanu kriminalnu grupu! Naime, prikripeni islednik može da se javi u ulozi prevoznika ili isporučio nedozvoljene robe. Moguće je razlikovati dva modaliteta ovakvog angažovanja prikripenog islednika. *Prvi*, prikripeni islednik je infiltriran u organizovanu kriminalnu grupu, dakle njen je član, te prevozi robu u cilju prikupljanja adekvatnih saznanja. U ovom slučaju simulovani poslovi su sredstvo (metod) kojim se prikripeni islednik služi. *Drugi*, prikripeni islednik nije infiltriran u organizovanu kriminalnu grupu. Naime, organizovana kriminalna grupa ima potrebu za transportom velikih količina različitih nedozvoljenih roba, po celom svetu. Tada mogu da angažuju transportno preduzeće koje će svojim kamionima da preveze, na primer, kontejnere iz luke do skladišta. U kontaktu sa preduzećem organizovana kriminalna grupa će prikazati falsifikovane dokumente da bi prikripeno poreklo i sadržinu kontejnera. Iz tog razloga je teško ustanoviti da je posredi ilegalna aktivnost. Međutim, kada se to ustanovi prikripeni islednik će biti angažovan u svojstvu vozača kamiona, koji će relativno lako i bez izazivanja sumnje moći dopremiti kontejnere do željenog skladišta. Tada on dolazi do podataka o lokaciji skladišta, prisustvu drugih lica u njemu i slično. Nakon toga je poželjno pristupiti posmatranju skladišta da bi se uočile dalje aktivnosti, pre svega rasturanje nedozvoljene robe.

U prvom objašnjenom slučaju simulovanih poslova posredi je samo metod kojim se prikripeni islednik služi da bi postigao cilj. U svim ostalim slučajevima posredi je tzv. površinska infiltracija, a sam termin, kako je već napred objašnjeno, nije primeren. Kako se može smatrati članom i kada se infiltrirala u organizovanu kriminalnu grupu potencijalna žrtva u slučaju operacije mamac?⁸ Nikako se ne može se smatrati članom i u organizovanu kriminalnu grupu se nije infiltrirala ni u jednom momentu operacije. Ista je situacija i sa vozačem kamiona koji preveze robu iz luke do skladišta i udalji se, a ostatak tima nastavi sa nadziranjem lokacije.

Zbog navedenog smo saglasni sa Marinkovićem i Đurđevićem koji konstatuju da infiltracija predstavlja složenu kriminalističku delatnost, kojom policija i drugi organi nadležni za sprečavanje i suzbijanje kriminaliteta nastoje *ostvariti poziciju u kriminalnim redovima* (Marinković i Đurđević, 2006: 1026-1027). Dakle, treba uočiti da se govori o poziciji u kriminalnim redovima, a ne samo o povremenim kontaktima sa kriminalnim redovima.

Vodinelić ukazuje da prikripeno izviđanje omogućuje prikripenom policijskom izviđaču da dopre do ključnih figura organizovanog kriminaliteta, koje se nikada prema spolja ne ispoljavaju kao kriminalci (Vodinelić, 1994: 422). Pod prikripenim policijskim izviđačem Vodinelić, suštinski posmatrano, podrazumeva prikripenog islednika.

⁸ Iako u izvesnom smislu specifična, operacija mamac predstavlja operaciju koja se može primeniti i u odnosu na organizovanu kriminalnu grupu. Šta više, to je moguće činiti veoma uspešno, te u tom smislu, ne treba biti ograničenih shvatanja u pogledu dometa i mogućnosti primene ove operacije.

Iako operacije tzv. površinske infiltracije suštinski ne smatramo infiltracijom u pravom smislu, njihove karakteristike su sumarno izložene da bi se pružio uvid u raznovrsnost formi mogućeg angažovanja prikrivenog islednika.

Navedene operacije se u praksi često kombinuju, nadovezuju, a moguće je i da jedna ustupi mesto drugoj. To je razumljivo jer nikada nije moguće predvideti i planom obuhvatiti sve relevantne okolnosti. Na primer, moguće je zamisliti situaciju da prikriveni islednik želi da kupi drogu i zbog toga stupi u kontakt sa dilerom. Međutim, u toku pregovora ispostavi se da diler nema drogu, moći će da je nabavi tek za određeno vreme, ali posredno ili neposredno ukaže prikrivenom isledniku da ima potrebu za oružjem. Tada bi prikriveni islednik rekao da ima na raspolaganju oružje i to baš ono oružje koje je dileru neophodno. Tada se uloge menjaju i prikriveni islednik postaje trgovac, a diler kupac.

2.2. Personalno određenje i obuka prikrivenog islednika

Nakon što se odredi forma u kojoj se planira delovati, neophodno je izabrati adekvatno lice za to. Taj deo postupka je izrazito složen i zahteva ozbiljan rad. Pre svega treba odabrati kandidata koji ima najbolje sposobnosti i najviše izgleda da uspešno sprovede zadatak.⁹

Prema našem shvatanju, uopšteno govoreći, svako lice potencijalno podobno za obuku trebalo bi da ima sledeće karakteristike: hrabrost; stručnost; visok stepen poštenja; snalažljivost; izuzetno visok nivo fizičke kondicije; poznavanje neke borilačke veštine; sposobnost rukovanja oružjem, kako vatrenim, tako i hladnim; inteligencija; samopouzdanje; otpornost na nedozvoljene uticaje; dobro pamćenje; određeni stepen iskustva i drugo.¹⁰ Ove okolnosti su kod prikrivenog islednika od veoma velikog značaja imajući u vidu prirodu njegovog zadatka. Naročito se ukazuje na značaj pažljivog sagledavanja emocionalne stabilnosti i porodične situacije. To stoga što je zabeležen značajan broj tragedija koje su bile u vezi sa stresom koji je neminovni pratilac angažovanja (O'Donnell, Bilich, odeljak 3.11.: bez navođenja broja strane).

Treba zapaziti da se gotovo sve neophodne osobine mogu proveriti odgovarajućim testovima, tako postoje testovi inteligencije, testovi pamćenja, a lako je proveriti i koliko uspešno je lice ovladalo upotrebom oružja.

Najveći broj pomenutih osobina, koje su zapravo osnovne pretpostavke angažovanja, se može vremenom razviti i usavršavati.

Nakon konstatovanja da li lica imaju sve neophodne osobine vrši se odabir (selekcija) lica koja će dalje nastaviti sa obukom. Postoje dve vrste selekcije: opšta i posebna. *Opšta selekcija* podrazumeva izbor više lica koja će se obučavati za slučaj angažovanja u svojstvu prikrivenog islednika. *Posebna selekcija* podrazumeva odabir između lica koja su prošla opštu selekciju, to jest konkretnog lica ili više njih koja će delovati prema konkretnoj organizovanoj kriminalnoj grupi (Škulić, 2015: 542).

⁹ Ovo je od naročitog značaja. O tome piše i Bonney koja naročito ukazuje na značaj regrutacije lica i mogućnosti korupcije, a što neminovno mora voditi naročitoj obazrivosti u postupku personalizacije prikrivenog islednika (Bonney, 2015: 277, 279-280).

¹⁰ Obzirom da smo ograničeni obimom rada, mi smo spomenuli samo pojedine od neophodnih osobina i sposobnosti koje moraju da krase prikrivenog islednika, više o tome videti u Marinković, 2010: 461-463.

Dakle, polazeći od rečenog, preciznije govoreći, cilj posebne selekcije je odabir konkretnog lica kojem određeni zadatak najviše odgovara, te se dodatnom obukom nastoji postići još uža specijalizacija, sve to s ciljem što efikasnijeg angažovanja. Nekada je zbog nedostatka vremena neophodno angažovati i lice koje nije prošlo opštu selekciju. Opšta selekcija ima za rezultat stvaranje organizacione jedinice – službe. Lica koja se u njoj nalaze i čekaju svoj angažman nikako ne mogu imati uvida u sve relevantne okolnosti svakog pojedinog slučaja. To je potpuno razumljivo, a u krajnjoj liniji nije ni poželjno. Zbog toga je, kada prođu i opštu selekciju, najpre neophodno da se upoznaju sa svim respoloživim činjenicama vezanim za konkretan slučaj. Međutim, kada nema vremena za sprovođenje opšte selekcije, jedino je opravdano kao prikrivenog islednika angažovati lice koje je poznato sa okolnostima konkretnog slučaja. Jedino će ono moći da deluje na adekvatan način. Ukratko rečeno, treba angažovati ono službeno lice koje radi na otkrivanju i prikupljanju dokaza za krivična dela koja je izvršila konkretna organizovana kriminalna grupa.

Nakon selekcije lica sledi njihova obuka. Cilj obuke je dvojak. *Prvo*, detaljnija priprema i upoznavanje lica sa karakteristikama angažmana (u ovom slučaju potreba za angažovanjem još ne postoji). *Drugo*, specijalizacija lica za delovanje u svojstvu prikrivenog islednika imajući u vidu konkretnu organizovanu kriminalnu grupu (očigledno je da ovde postoji konkretna potreba za angažovanjem). Jasno se uočava, a i sasvim je logično, da se obuka lica koja će biti angažovana kao prikriveni islednici kreće od opšteg ka posebnom, od načelne obuke imajući u vidu karakteristike angažmana, do obuke imajući u vidu konkretnu kriminalnu grupu u kojoj će prikriveni islednik biti angažovan.

2.3. Priprema prikrivenog islednika za delovanje u konkretnoj organizovanoj kriminalnoj grupi

U suštini priprema je intenzivnija obuka. Priprema mora biti veoma detaljna, te je neophodno raspolagati sa dovoljno vremena. Nije moguće teorijski obuhvatiti sve značajne aspekte pripreme prikrivenog islednika. Iz tog razloga će biti dat načelan prikaz, a detaljna razrada se vrši prema potrebama konkretnog slučaja, od kog ujedno zavise značaj i izostanak pojedinih aspekata.

Prema našem shvatanju, apsolutno je neophodno da prikriveni islednik bude upoznat sa:

- 1) krivičnim delima koje je organizovana kriminalna grupa izvršila ili se sprema da ih izvrši;
- 2) članovima organizovane kriminalne grupe, njihovim međusobnim odnosima i funkcijama i položajem u hijerarhijskoj strukturi;
- 3) identitetom rukovodilaca i koordinatora delovanja organizovane kriminalne grupe;
- 4) specifičnostima delovanja organizovane kriminalne grupe;
- 5) prostornom dimenzijom delovanja organizovane kriminalne grupe;
- 6) postojanjem veza sa drugim organizovanim kriminalnim grupama, a ako postoje izvesne veze, da li grupe međusobno sarađuju ili su u konkurentskom odnosu;
- 7) materijalnim resursima kojima organizovana kriminalna grupa raspolaže (koja vozila koriste pripadnici, gde imaju skladišta i slično)
- 8) mestima koje posećuju članovi kao što su luksuzni restorani, barovi, hoteli i drugo;

- 9) tendencijom uvećanja organizovane kriminalne grupe i proširenjem delatnosti;
- 10) postojanjem koruptivnih veza sa predstavnicima državnih organa. Ovo je naročito značajno zbog opasnosti postojanja sprega između kriminala i predstavnika države, te prikriveni islednik treba da se usmeri na prikupljanje dokaza i u tom pravcu;
- 11) ponašanjem članova organizovane kriminalne grupe u smislu da li su agresivni i nasilni, ili deluju na suptilniji način, to se može donekle zaključiti i na osnovu izvršenih krivičnih dela i načina njihovog izvršenja;
- 12) stilom odevanja, načinom govora i žargonom.

2.4. Kreiranje legende

Uporedo sa upoznavanjem prikrivenog islednika sa napred navedenim činjenicama teče i postupak sačinjavanja legende, koji je samo nastavak pripreme. Legenda je lažni identitet koji je sačinjen sa obmanjujućom namerom prikrivanja pravog identiteta prikrivenog islednika i „stvaranja“ jedne „nove“ osobe, koja će biti podobna da bude prihvaćena u organizovanu kriminalnu grupu ili da se pojavi u svojstvu spoljašnjeg saradnika.¹¹

Pre svega, treba smisliti ime i prezime pod kojim će prikriveni islednik biti angažovan. U tom smislu nema apsolutnog pravila. Ukoliko službeno lice ima ime koje je uobičajeno, često, nije problem da zadrži svoje pravo ime. Tako je otklonjena mogućnost da u toku angažmana greškom upotrebi neko drugo ime, ne odazove se, ili čak i zaboravi lažno ime.¹² Ukoliko, pak, ima ime koje nije baš uobičajeno obavezno treba da koristi lažno ime. Kada je u pitanju prezime, obavezno ga treba promeniti i koristiti neko koje je uobičajeno. Ne preporučuje se korišćenje imena i prezimena članova porodice, rodbine, prijatelja ili poznanika. Moguće je koristiti i lažan nadimak.

Pribivalište, boravište, jedinstveni matični broj građana, datum rođenja, ime roditelja i svi ostali podatci koji služe za identifikaciju lica moraju biti izmenjeni. Ukoliko je potrebno moguće je izraditi lažne lične dokumente (lična karta, vozačka dozvola, putna isprava). Sve pomenute podatke prikriveni islednik mora odlično da memoriše. Ukoliko pogreši kod, na primer, datuma rođenja ili imena roditelja, to će definitivno izazvati sumnju.

Osim ličnih dokumenata sa slikom prikriveni islednik treba da ima kod sebe i druge dokumente kao što su članske karte, računi, priznanice, avionske karte i drugo. Smatramo da to bitno doprinosi lakšem prihvatanju i težem otkrivanju lažnog identiteta prikrivenog islednika.

¹¹ Prema shvatanju Škulića legenda se, u suštini stvari, sastoji iz: 1) formalnih aspekata – tu svrstava osnovne identifikacione podatke poput imena i prezimena prikrivenog islednika, nadimka, imena roditelja, mesta i vremena rođenja i drugi, i 2) faktičkih aspekata koji se ogledaju u kriminalnoj karijeri i prošlosti lica, kruga poznanika, životnih navika, obrasca ponašanja i drugo (Škulić, 2015: 549).

¹² Međutim, korišćenje pravog imena nosi i ogromnu opasnost. Postavlja se, naime, pitanje šta bi se desilo ako bi prikriveni islednik, dok je u društvu osumnjičenog, na ulici naišao na poznanika koji bi ga pozvao pravim imenom, koje prikriveni islednik koristi i na tajnom zadatku? Prikriveni islednik bi se tada našao u veoma nezavidnoj situaciji (upravo zbog toga mnogi preporučuju korišćenje lažnog imena). Sličan i svakako interesantan primer službenika koji je bio angažovan kao prikriveni islednik videti u VanCook, 1996: 12.

Kada su u pitanju fotografije smatramo da ne bi trebalo da ima uz sebe bilo kakve fotografije, a naročito ne fotografije svoje porodice. Najbolje je da se izjasni da nema suprugu ni decu, naravno, zbog njihove bezbednosti. Moguće je zamisliti da nosi fotografije drugih lica, te da ih predstavlja kao svoju porodicu, ali opasnost po lica sa slike je prevelika, te to ne bi trebalo da dolazi u obzir. Organizovana kriminalna grupa ne okleva da se osveti čak i porodicama. Nikako nije opravdano uzeti fotografiju nekog lica i bez njegovog znanja ili saglasnosti ga predstavljati kao lice koje je u porodičnim rodbinskim ili kakvim drugim vezama sa prikrivenim islednikom.

Važan deo legende je i istorija imaginarnog lica koje se legendom kreira. Neophodno je dobro planirati kriminalno iskustvo. Prikriveni islednik u toku angažmana treba da se dokaže i da pokaže da je sposoban, hladnokrvan i pouzdan. Jedino tako će steći poverenje organizovane kriminalne grupe. U tom cilju se osmišljavaju krivična dela koja je prikriveni islednik navodno izvršio. Sasvim sigurno će prikriveni islednik biti upitan i da li je bio u zatvoru. Trebalo bi da kaže da nije nikada bio u zatvoru. Razlog je taj što članovi organizovane kriminalne grupe upoznaju u zatvoru druge zatovrenike. U međusobnim komunikacijama oni saznaju zbog čega su uhapšeni, da li su prethodno bili u zatvoru i ako jesu u kom, koga su tamo upoznali i slično. Ukoliko se uzme u obzir da često i više puta borave u zatvoru, mreža međusobnih poznanstava svakako nije zanemarljiva. Tada je gotovo nemoguće spomenuti zatvor za koji neki član organizovane kriminalne grupe nije čuo, ne poznaje nekoga ko je u njemu bio ili je čak i sam nije boravio u njemu.¹³

Sve navedene elemente prikriveni islednik mora dobro da zapamti, u protivnom može lako i sam da se zbuni i dovede sebe u veoma nezavidan položaj. Opasnost razotkrivanja je neminovna kada je u pitanju greška u imenu roditelja, datumu rođenja, mestu prebivališta. Međutim, kada je u pitanju nadimak, prikriveni islednik može da se opravda tako što će reći da ima više nadimaka, ali je zaboravio da ih pomene. Kada je u pitanju kriminalitet koji zahteva određeni nivo znanja iz pojedinih oblasti kao što su privredno poslovanje i poznavanje informatičkih i kompjuterskih tehnologija, neophodno je u legendu uključiti i podatke o obrazovanju. Preporuča se da prikriveni islednik kaže da se školovao negde u inostranstvu, jer se smanjuje verovatnoća razotkrivanja ili pojavljivanja člana organizovane kriminalne grupe koji se zaista školovao na

¹³ Navešćemo zanimljiv primer VanCook-a koji je radio kao tajni agent, a svoja iskustva slikovito prikazao u svojim knjigama. „Zamisli ovaj scenario: ti si na tajnom zadatku, sediš u dnevnoj sobi poznatog dilera droge Bejker i čekaš da njegov partner isporuči paket heroina da bi mogao da obaviš svoju prvu kupovinu. Bejkeru si predstavljen kao ulični diler iz kraja i sve ide po planu. Ubijajući vreme dok ne stigne roba Bejker te pita da li si nekada nešto radio. „Da“ kažeš, „radio sam dve godine u zatvoru Big Mek u Oklahomi“. „Kada?“ pita Bejker. „Izašao sam prošlog jula“. Počinješ da postaješ uznemiren, jer odjednom počinješ da shvataš da jedina stvar koju znaš o ovom zatvoru jeste da si tamo sprovodio zatovrenike kao zamenik šerifa. „Pa ti onda sigurno znaš mog starog drugara Buča Džonsona, kaže Bejker. Šta dalje? Trenutak istine je blizu. Da li je Džonson stvarno bio tamo kada si i ti navodno bio, ili te Bejker testira? U tom slučaju, da li taj Buč uopšte i postoji? Ti ideš na sigurno i kažeš da ga se ne sećaš, i da je to veliko mesto, na šta Bejker klima glavom u znak odobravanja, „Da, to je i Buč rekao“. Odahnuo si sa olakšanjem, ali to je bilo samo kratkotrajno. Bejker opušteno nastavlja: „Buč je bio u ćeliji bloka tri. Gde si ti bio?“ E tu je konačno momenat istine. Stavio si sebe u ćorsokak rekavši da si ležao u zatvoru Big Mek. Pokušavaš da improvizuješ – ako postoji blok tri, onda mora da postoje blokovi jedan i dva. Konačno kažeš: „Dva“. Bejker se smeje. „Ja sam lično bio u Meku prošle godine. Blok dva je još uvek bio u fazi rekonstrukcije nakon požara, tako da u njemu niko nije boravio“ - (VanCook, 1996: 15-16).

istom fakultetu. Obavezno je utvrditi da li obrazovna ustanova zaista ima smer za koji prikriveni islednik tvrdi da je pohađao.

Zaključno konstatujemo da stvaranje kvalitetne legende nije nimalo lako. Greška ili kontradiktornost u bilo kojem segmentu može dovesti do razotkrivanja prave uloge prikrivenog islednika. Iz tog razloga se preporučuje da legendu ne sačinjavaju pojedinci, već deo tima ili ceo tim u zavisnosti od veličine. Tako je manja verovatnoća greške, a eventualne nelogičnosti se uočavaju lakše. Neophodno je legendom obuhvatiti što više detalja, jer detalji prave razliku i čine legendu uverljivom i koherentnom celinom. Kako je rečeno, sve elemente prikriveni islednik mora dobro da nauči i poistoveti se sa njima. Jedino tako njegov nastup će biti uverljiv i kvalitetan, a u protivnom će biti ništa drugo do loša gluma. Ipak, uvek će se pojaviti neke nove okolnosti koje nisu mogle biti razmotrene prilikom sastavljanja legende. Tada prikriveni islednik mora, „u hodu“ brzo i logično da razmišlja, te daje odgovore usklađene sa legendom.

Kada je u pitanju legenda treba imati u vidu još jedan važan uslov uspešnosti. Između mete istrage, osobe koja će se pojaviti u ulozi prikrivenog islednika i legende mora da postoji povezanost i međuzavisnost, a sve to u smislu da će osobine mete istrage predstavljati konstantu koja će biti od presudnog značaja i uticaja na odabir lica koje će biti angažovano kao prikriveni islednik i legende pod kojom će nastupati (Antonić i Mitrović, 2012: 67). Motto i June ukazuju da je izgradnja legende prikrivenog islednika veoma značajan segment pripreme rada prikrivenog islednika. Naime, kvalitet legende direktno utiče na mogućnost dekonspiracije prikrivenog islednika. Kvalitetno pripremljena legenda treba da omogući da prikriveni islednik uđe u kriminalnu sredinu i stvori uslove za sticenje poverenja te sredine (Motto, June, 2000:90).

2.5. Infiltracija prikrivenog islednika u organizovanu kriminalnu grupu

Prvi kontakt sa organizovanom kriminalnom grupom je od ključnog značaja. Prikriveni islednik mora da ostavi dobar prvi utisak i ni u kom smislu ne sme izazvati ni najmanju sumnju, odnosno pojačati već postojeću sumnju. Drugim rečima, prikriveni islednik mora naći način da stupi u kontakt sa svojom metom i uveriti je da je sposoban i pouzdan partner (Kruisbergen, 2017: 58). U protivnom čitava akcija neće dati željene rezultate, a prikriveni islednik može biti bezbedno ugrožen.

Prikriveni islednik, u kontaktu sa osumnjičenima, sve dok ne zadobije njihovo poverenje, nikako ne bi sme da bude suviše radoznao i da postavlja mnogo pitanja (Bošković, 2017: 263).

Kako je pomenuto, uobičajena je podela u teoriji na dubinsku infiltraciju i površinsku infiltraciju.

U slučaju dubinske infiltracije postupak je dosta složen i dugotrajan. Organizovana kriminalna grupa je veoma sumnjičava prema novim licima.¹⁴ Zbog toga prikriveni islednik neće moći da se infiltrira već prilikom prvog kontakta. Neophodno je više kontakata prilikom kojih će članovi organizovane kriminalne grupe, nastojati da o njemu saznaju što više bitnih podataka. Taj postupak može trajati i duži vremenski period. Prikriveni islednik će kontakte uspostavljati najpre sa isključivo onim članovima koji su na nižem hijerarhijskom nivou. Kada zasluži njihovo poverenje,

¹⁴ Ipak, sumnja se može eliminisati ili umanjiti sastavljanjem dobre legende i priče o identitetu i svojstvima angažovanog tajnog agenta. Priča o agentovom poreklu i ličnosti je, u suštini, fingirani biografski izveštaj (Marinković, 2009: 142).

oni ga „preporučuju“ članovima na višem hijerarhijskom nivou, ali najčešće nikada neće imati neposredan kontakt sa vođom organizovane kriminalne grupe. Na taj način se testira podobnost prikrivenog islednika i česti su slučajevi zahtevanja vršenja krivičnih dela (često ubistvo člana protivne organizovane kriminalne grupe) radi dokazivanja namere za pripadnošću organizovanoj kriminalnoj grupi. Kada konačno prođe sve provere prikriveni islednik postaje član organizovane kriminalne grupe. Čin prijema u članstvo je često ritualnog karaktera (Škulić, 2015: 552-553).

Kada je u pitanju plitka infiltracija (uz sve napred iznete primedbe o ovom obliku infiltracije) postupak je donekle lakši. Ipak, i u ovom slučaju je neophodno više kontakata između prikrivenog islednika i članova organizovane kriminalne grupe. Plitka infiltracija ponekad prethodi dubinskoj infiltraciji. Izvesne provere prikrivenog islednika postoje i u ovom slučaju, no one nisu tako rigorozne kao kod dubinske infiltracije. Razume se, po prirodi stvari, rečeno važi samo za pojedine slučajeve površinske infiltracije (na primer, prividna kupovina, prividna prodaja). Kod operacije „mamac“ nema nikakve prethodne provere (sa ciljem sticanja poverenja) između izvršioca i eventualne žrtve (mamica) razbojništva, silovanja i drugo.

2.6. Ponašanje i način delovanja prikrivenog islednika unutar organizovane kriminalne grupe ili u vezi sa njom

Kada se prikriveni islednik infiltrira, postane član organizovane kriminalne grupe, obavezno se mora ponašati u skladu sa njenim pravilima i običajima, te mora prihvatiti njen sistem vrednosti. Takođe, mora nastojati da legendu koju je organizovani kriminalna grupa prihvatila i održi.¹⁵ Drugim rečima, mora nastojati da ne bude razotkriven.

Pre svega, prikriveni islednik mora da se odeva na adekvatan način. Svaka organizovana kriminalna grupa ima svoj nepisan stil odevanja, koji je specifičan i podložan relativno čestim promenama. Naravna je stvar da će se manja odstupanja odevanja prikrivenog islednika od načina odevanja u grupi tolerisati. Ipak, čak i takva odstupanja će izazvati sumnju koju prikriveni islednik može relativno lako otkloniti pravdajući se da jednostavno za taj detalj nije znao ili je na to zaboravio. Međutim, ukoliko prikriveni islednik u organizovanoj kriminalnoj grupi koja se bavi privrednim kriminalnom, gde se, po pravilu, članovi odeavaju u skupocena odela, odeva kao član motociklističkih bandi, koje svakako imaju krajnje specifičan i upadljiv stil odevanja, crv sumnje je tada nemoguće otkloniti.

Način govora i žargon, takođe imaju veliki značaj. Isto kao i stil odevanja svaka organizovana kriminalna grupa ima svoj način izražavanja i žargon. Sve što je rečeno za stil odevanja važi i ovde.

Prikriveni islednik mora maksimalno da se „uživi“ u svoju ulogu, jer će jedino tako uspešno realizovati zadatak. S tim u vezi je i način na koji se ophodi prema drugim licima, a to opet zavisi od konkretne organizovane kriminalne grupe. Na primer, ukoliko je član motociklističke bande, mora biti grub, nasilan, spreman da povredi ili čak ubije svakog ko mu se naće na putu. S druge strane takav način ophođenja prema drugima ne odgovara organizovanoj kriminalnoj grupi koja se bavi falsifikovanjem novca ili privrednim kriminalitetom. Njeni članovi su prijatne, ljubazne, učtve i šarmantne osobe koje, odevene u skupocena odela, ostavljaju utisak veoma uspešnih direktora, biznismena i slično.

¹⁵ O teškoćama u tom smislu videti u Karas, 2012: 575-577.

Jedna stvar prikrivenom isledniku mora stalno da bude na umu, a to je razlog zbog kog je angažovan. U preostalim članovima kriminalne grupe on mora da vidi isključivo svoje protivnike. Iz tog razloga ne sme da stvara prijateljstva sa njima, koliko god to ponekada bilo teško. Takođe, s obzirom da nastupa na ilegalnom tržištu mora biti spreman na nepredviđena ponašanja karakteristična za takva tržišta (Kruisbergen, 2017: 266). Ukazuje se i da tržišta narkotika predstavljaju dinamične sisteme koji mogu reagovati na snage reda na nepredvidive načine koji mogu da imaju za posledice različite povrede (Wilson, Stevens, bez godine izdanja: 9). Drugim rečima, sve vreme mora biti svestan da dejstvuje u kriminalnom miljeu ili je s njim u kontaktima.

Prikriveni islednik nije samo pod stalnom opasnošću od razotkrivanja, već se kao opasnost često mogu javiti i različiti poroci. Organizovane kriminalne grupe se ne bave samo trgovinom droge, i sami članovi su često konzumenti. Pre ili kasnije i od prikrivenog islednika će biti zahtevano da konzumira drogu. Imajući u vidu, u prvom redu, isključivo negativne zdravstvene poslednice upotrebe droge, prikriveni islednik u svakom slučaju mora da odbije konzumiranje, naravno, uz adekvatan izgovor koji neće izazvati sumnju. Naša je preporuka da prikriveni islednik ukaže da njega zanima samo prodaja droge i tako ostvaren profit. Dakle, treba da naglasi da je on tu samo zbog posla i da mu je jedino do toga stalo. Kada je u pitanju konzumiranje alkohola, problem nije toliko izražen, te prikriveni islednik može da konzumira manju količinu alkohola. Njegova odluka da li će konzumirati alkohol ili ne, treba da se zasniva na realnoj proceni odnosa rizika od konzumacije i rizika izazivanja sumnje usled odbijanja konzumacije. To je faktičko pitanje. U svakom slučaju uvek može da odbije konzumiranje alkohola pod izgovorom da ima određene zdravstvene probleme. Obavezno mora da navede zdravstvene probleme čije posledice nemaju spoljašnje manifestacije. Mišljenja smo da nikada ne bi smeo da konzumira veće količine alkohola. Razlog tome je ponašanje u stanju alkoholne opijenosti. Pojedinci usled alkoholne opijenosti postaju veoma pričljivi, te postoji opasnost odavanja svoje stvarne uloge. Česta manifestacija alkoholne opijenosti je i izrazita agresivnost, pogrešna percepcija stvarnosti i precenjivanje sopstvenih sposobnosti. U takvom stanju prikriveni islednik bi mogao da pokuša da liši slobode članove organizovane kriminalne grupe, u tome bi veoma teško uspeo, ali bi, sasvim sigurno, doveo u opasnost sebe i zadatak.

U cilju smanjenja mogućnosti pravljenja grešaka koje dovode i do fatalnih poslednica, prikriveni islednik toku svog angažmana mora svaki svoj potez da analizira i sagleda iz više perspektiva. To je veoma značajno jer su česti slučajevi angažovanja pojedinaca više puta (čak i do 20 puta) u svojstvu prikrivenog islednika. Takvi pojedinci mogu postati rutinirani i previše samouvereni. To ima za rezultat svesno ili nesvesno ponavljanje identičnog ponašanja iz prethodnih zadataka samo zahvaljujući činjenici da su se pokazali kao uspešni. Iskustvo je korisno, pa čak i nužno, i treba da posluži kao izvesna podloga za buduće delovanje, ali uvek treba biti maksimalno kritičan i imati stalno u vidu činjenicu da ne postoje dva ista slučaja.

Prikrivenom isledniku se može dozvoliti da u toku zadatka koristi tehnička sredstva za fotografisanje ili snimanje. Imajući u vidu mnoštvo savremenih tehničkih sredstava i njihove minijaturne dimenzije ovo ne predstavlja problem. Tako se minijaturne kamere i mikrofoni mogu sa lakoćom sakriti u privezak, dugme na košulji, ram naočara i slično. Preporuka je da se sakriju u ram naočara s obzirom da je to predmet koji je najveći deo vremena (ako ne i uvek) uz prikrivenog islednika.

Tokom zadatka može se javiti potreba za upotrebom automobila. Prikriveni islednik nikako ne sme da koristi privatni ili službeni automobil. Za potrebe prikrivenog islednika neophodno je

navaviti automobil uobičajen za konkretnu sredinu u kojoj je prikriveni islednik angažovan, masovne proizvodnje i dobrih karakteristika. Nije preporučljivo da to vozilo bude identične marke i modela kao policijska službena vozila (Škulić, 2015: 557). Poželjno je u automobil postaviti sredstva za nadzor (snimanje slike i zvuka). Takođe, u automobil treba postaviti i određene dokumente koji su u skladu sa podacima iz legende (priznanice, računi, polise osiguranja koji glase na ime iz legende i sl.).

Često će se prikriveni islednik naći u situaciji da mora da izvrši krivično delo.¹⁶ Problematika vršenja krivičnog dela je najspornije pitanje instituta prikrivenog islednika. U tom smislu postoji više rešenja. *Prvo*, prikrivenom isledniku treba dozvoliti da izvrši bilo koje krivično delo. Smatramo da se ovo rešenje ne može prihvatiti. *Drugo*, prikrivenom isledniku treba dozvoliti da izvrši samo određena krivična dela. Sporno pitanje je koja su to krivična dela, zbog različitosti između konkretnih zadataka koje se u praksi javljaju nije moguće dati upotrebljiv i sveobuhvatan kriterijum za određenje vrste i težine krivičnog dela čije bi se izvršenje dozvolilo. S druge strane, ostavljanje mnogo slobodnog prostora za odlučivanje u svakom pojedinom slučaju moglo bi voditi zloupotrebama. *Treće*, treba odmah obustaviti sprovođenje zadatka. Ipak, ovo je veoma složeno pitanje koje ima značajne krivično procesne aspekte. Iz tog razloga, a naročito zbog činjenice da ge nije moguće analizirati nezavisno od krivično procesnih aspekata, u detaljnija izlaganja po tom pitanju se nećemo upuštati.

Međutim, mišljenja smo da postoji i *četvrto* rešenje (detaljnije o tome u delu 2.8.).

2.7. Neophodnost postojanja tima za podršku

Uspeh zadatka i bezbednost prikrivenog islednika zavise od logističke podrške tima za podršku. Tim za podršku je sačinjen od većeg ili manjeg broja službenih lica u zavisnosti od složenosti operacije, i smatramo da ima više zadataka:

- 1) komunicira sa prikrivenim islednikom u cilju preuzimanja informacija do kojih je došao prikriveni islednik;
- 2) donosi odluku koje informacije bi prikriveni islednik trebalo da prikupi (sve to u zavisnosti od toka razvoja realizacije zadatka) i to mu saopštava;
- 3) prati razvoj situacije i sagledava uspeh zadatka u odnosu sa konstantnim bezbednim pretnjama po prikrivenog islednika;
- 4) pruža pomoć prikrivenom isledniku kada mu je ona neophodna;
- 5) dostavlja prikrivenom isledniku sve relevantne informacije do kojih se došlo operativnim radom, a neophodne su za adekvatne delovanje prikrivenog islednika;
- 6) odlučuje o prekidu angažovanju prikrivenog islednika imajući u vidu sve gore navedeno.

Prikriveni islednik je samo „vrh ledenog brega“, a da se za to, naravno, ne zna. Rezultati delovanje prikrivenog islednika uslovljeni su stručnošću i rezultatima rada tima za potporu. Smatramo da broj članova tima mora biti rezultat sagledavanja dva važna zahteva: 1) neophodnost

¹⁶ Policijski službenici čiji je posao da se približe počiniteljima koji rade tajno, često će biti suočeni sa teškoćom, odnosno biće prisiljeni da, zbog očuvanja svog identiteta, sudeluju u krivičnim delima (Füllkrug, 1988: 144).

udovoljavanja zadacima koji se stavljaju pred tim za podršku i 2) neprekidno održavanje konspirativnosti operacije.

Stručnost i sposobnost članova tima ne sme biti dovedena u pitanje. Članovi tima mogu biti službena lica koja nisu prošla nikakvu obuku s ciljem upoznavanja sa specifičnostima delovanja u svojstvu prikrivenog islednika. Na primer, policajci u civilu koji su pritajeni i posmatraju postupak kupovine ili prodaje droge, a potom hapse ciljano lice.

Međutim, kada su u pitanju složene i dugotrajne operacije (dubinska infiltracija) u timu bi moralo da se naće i lice koje je prošlo opštu selekciju i izvesnu obuku u smislu upoznavanja sa specifičnostima tajnih operacija.

U teoriji se ukazuje na neminovan značaj tima za podršku. Takođe, važno pravilo rada prikrivenog islednika, koje se mora poštovati koliko je to moguće, je da prikriveni islednik ne treba da menja konkretnu lokaciju bez prethodnog obaveštavanja ili signaliziranja timu za podršku (Marinković, 2010: 474).

Zbog svesnog ili nesvesnog odavanja podataka i informacija vezanih za konkretan zadatak, ne treba angažovati tim koji će biti sastavljen od nepotrebno velikog broja članova.

2.8. Mogućnosti angažovanja više prikrivenih islednika

Iako u teoriji ne nalazimo izlaganja o mogućnosti angažovanja više prikrivenih islednika, osim možda nekih uzgrdnih i krajnje načelnih zapažanja, smatramo da nema nikakvih prepreka da u istom momentu, prema konkretnoj kriminalnoj grupi, deluje više prikrivenih islednika. Imajući to u vidu, pod ovim naslovom, izlažemo naša razmišljanja i zaključke o predmetnom pitanju.

Postupak angažovanja više prikrivenih islednika je složeniji u odnosu na angažovanje jednog prikrivenog islednika. Različiti su ciljevi angažovanja više prikrivenih islednika:

- 1) omogućavanje infiltracije u organizovanu kriminalnu grupu;
- 2) omogućavanje opstanka u organizovanoj kriminalnoj grupi;
- 3) prevazilaženje problema izvršenja krivičnih dela od strane prikrivenog islednika i
- 4) širi obuhvat delatnosti organizovane kriminalne grupe.

Omogućavanje infiltracije u organizovanu kriminalnu grupu podrazumeva da je jedan prikriveni islednik već infiltriran. Tada on može da „pripremi teren“ za angažovanje drugog prikrivenog islednika. On to čini tako što u pogodnom momentu preporučuje pravu osobu. Najčešće je to u slučaju potrebe prijema u članstvo osobe koje ima određena znanja neophodna organizovanoj kriminalnoj grupi, na primer, lica koja poseduje znanja vezana za obijanje određene vrste sefova, lica koja poseduje znanja vezana za kompjuterske i informatičke tehnologije, privredno poslovanje, falsifikovanje novca i slično. Angažovani prikriveni islednik naglašava da dugo poznaje lice koje preporučuje, ima poverenje u njega i garantuje da je pouzdano. Tako se značajno olakšava prvi kontakt preporučenog lica i organizovane kriminalne grupe, a neizbežna sumnjičavost prema njemu će biti svedena na manju meru.

Omogućavanje opstanka u organizovanoj kriminalnoj grupi. Prikriveni islednik mora da dokaže da je podoban za kriminalne radnje koje vrši organizovana kriminalna grupa. To je zadatak koji, imajući u vidu sumnjičavost članova organizovane kriminalne grupe, nije nimalo lak. Često se

prikriveni islednik mora „dokazivati“ da je grub, agresivan i da se ne uzdržava ni od čega. Tada je moguće planirati jednu naizgled konfliktnu situaciju. Na primer, prikriveni islednik na ulici započinje žestoku svađu sa „slučajnim prolaznikom“ (zapravo je to drugi prikriveni islednik) koji je „sasvim slučajno“ stao na put prikrivenom isledniku, očešao se od njega u prolazu i slično. Taj drugi prikriveni islednik je na to, naravno, spreman i oba prikrivena islednika kontrolišu situaciju. Zbog toga bi bilo moguće upotrebiti i oružje u cilju „zastašivanja“. Radi postizanja većeg efekta drugi prikriveni islednik treba da bude znatno krupniji od prvog i mora da, već i na prvi pogled, ostavlja utisak osobe koja je spremna na konflikt. Ipak, nakon svađe se, sa aspekta svih lica koja nisu upoznata sa pravim stanjem stvari, postiže upravo suprotan rezultat od očekivanog - drugi prikriveni islednik postaje manji od makovog zrna i povlači se. Na taj način se kod članova organizovane kriminalne grupe postiže povoljan psihološki efekat i prikriveni islednik se prikazuje kao jedna „žestoka“ osoba spremna na konflikt čak i zbog najmanje sitnice. Nravno, ovo je korisno samo kod organizovanih kriminalnih grupa koje se služe nasiljem, u protivnom se ovom taktikom ne treba služiti jer neće imati pozitivne efekte.

Prevazilaženje problema izvršenja krivičnog dela od strane prikrivenog islednika. Ako ne već kao uslov za ulazak u organizovanu kriminalnu grupu, neminovno će se prilikom daljeg sprovođenja zadatka pred prikrivenog islednika postaviti zahtev da izvrši određeno krivično delo ili krivična dela. S obzirom da je izvršenje krivičnog dela jedno od najspornijih pitanja vezanih za angažovanje prikrivenog islednika, rešenje treba tražiti na polju angažovanja još jednog prikrivenog islednika koji će se pojaviti u ulozi žrtve. Na primer, ukoliko se od prikrivenog islednika zahteva da izvrši krivično delo razbojništva zlatare kao radnik zlatare će se postaviti službeno lice (novoangažovani prikriveni islednik) koje je upoznato sa situacijom, a po pravilu je deo tima za podršku. U ovom slučaju opasnost je veća nego u prethodnom jer prikriveni islednik vrlo verovatno neće biti sam poslat da izvrši krivično delo već sa nekim drugim članom organizovane kriminalne grupe. Tada se nikada u potpunosti ne može predvideti ponašanje tih članova, te prikrivni islednik mora biti spreman da utiče na ostale članove organizovane kriminalne grupe da bi sprečio povređivanje ili lišenje života novoangažovanog prikrivenog islednika. Novoangažovani prikriveni islednik se ovde ne infiltrira u organizovanu kriminalnu grupu. Jasno je da u praksi ovo neće biti uvek moguće, što zbog nedostatka vremena za sprovođenje plana, što s obzirom na *modus operandi* organizovane kriminalne grupe (pojedine ne ostavljaju svedoke izvršenja krivičnih dela). Naročito je značajno ne poistovećivati ovu situaciju sa operacijom *mamac*.

Ovaj slučaj se suštinski razlikuje od prethodnog po tome što u slučaju omogućavanja opstanka u organizovanoj kriminalnoj grupi prikriveni islednik, po pravilu, ne čini krivično delo, već čitav akt glume između dva prikrivena islednika ostaje na nivou konflikta.

Širi obuhvat delatnosti organizovane kriminalne grupe. Organizovane kriminalne grupe ne poznaju granice, a veoma često vrše niz raznovrsnih krivičnih dela. Tako se jedan ogranak bavi trgovinom narkoticima, drugi falskifikovanjem novca i isprava, treći trgovinom oružjem itd. Tada je nemoguće da jedan prikriveni islednik na adekvatan način sprovede svoj zadatak u odnosu na celokupnu delatnost organizovane kriminalne grupe. Iz tog razloga je neophodno angažovati više prikrivenih islednika, u kom slučaju bi jedan ili više prikrivenih islednika bilo zaduženo za samo jedan segment delatnosti organizovane kriminalne grupe. Veoma je značajno da svaki prikriveni islednik bude upoznat sa identitetom i područjem delovanja preostalih prikrivenih islednika. Kada je reč o broju timova za podršku smatramo da je neophodno onoliko timova

koliko je oblasti delatnosti obuhvaćeno, a bez obzira na broj prikrivenih islednika. To znači da ukoliko se angažuje više prikrivenih islednika za trgovinu narkoticima oni će biti u kontaktu sa jednim istim timom. Razlog tome je smanjenje mogućnosti nastupanja nespornosti, a time i povećavanja stepena opasnosti po prikrivenog islednika, usled povećanog obima komunikacije, loše ili neblagovremene komunikacije između timova i prikrivenih islednika. Neophodno je, takođe, precizirati načine komunikacije između prikrivenih islednika unutar organizovane kriminalne grupe. Naravno, neophodna je stalna saradnja i dobra koordinacija između timova za podršku.

Iako je skopčana sa značajnim faktorima koji uslođavaju njenu primenu kriminalističko taktička mera angažovanja više prikrivenih islednika je veoma korisna, te se njom mogu postići višestruki pozitivni efekti u gotovo svim momentima sprovođenja zadatka.

2.9. Okončavanje zadatka i povratak uobičajenom načinu života

Imajući u vidu karakteristike organizovane kriminalne grupe i ciljeve angažovanja prikrivenog islednika, zaključujemo da je prikriveni islednik može biti veoma ugrožen i nakon okončanja zadatka. Dakle, ova faza procesa delovanja prikrivenog islednika je od ništa manjeg značaja u odnosu na sve prethodne, stoga joj treba tako i pristupati. Škulić ukazuje da ne treba zaboraviti da je prikriveni islednik tokom svog tajnog angažovanja intenzivno živio drugi život, odnosno živio životom drugog čoveka, i to osobe koja je pripadnik kriminalnog miljea (Škulić, 2015: 560).

Iz tih razloga neophodno je planirati i sprovesti najbolju moguću zaštitu prikrivenog islednika nakon završetka zadatka. Mišljenja smo da se, u suštini stvari, ta zaštita ogleda u: 1) načinu okončanja zadatka i 2) obezbeđenju odgovarajuće materijalne i psihološke pomoći.

1) Zadatak se mora okončati tako da članovima organizovane kriminalne grupe ostane nepoznata činjenica da su bili meta delovanja prikrivenog islednika.¹⁷ Ipak, to neće uvek biti moguće, a naročito kod dubinske infiltracije. S ciljem očuvanja konspirativnosti u momentu okončanja zadatka preporučuje se da, na primer, u slučaju hapšenja članova organizovane kriminalne grupe, bude „uhapšen“ i prikriveni islednik. Smatramo da je korisno da u momentu hapšenja prikriveni islednik pruža izvesni otpor. Tada se, po pravilu, neće izazvati sumnja kod pripadnika organizovane kriminalne grupe. Čitav postupak sa članovima organizovane kriminalne grupe treba da ima za cilj onemogućavanje kontakta između njih i prikrivenog islednika. Iz tog razloga su predviđene i specifičnosti prilikom eventualnog svedočenja prikrivenog islednika. Nakon toga lice koje je bilo angažovano u svojstvu prikrivenog islednika ne stupa u kontakte sa uhapšenim licima. Držimo da je izuzetno korisno prilikom angažovanja donekle promeni i uobičajeni fizički izgled, nošenjem brade, brkova, duge kose. Zbog toga kao prikriveni islednik ne bi trebalo da bude angažovano lice koje ima neke lako uočljive osobene znake poput mladeža ili ožiljaka na licu i slično. Nakon okončanja zadatka obavezno je vraćanje uobičajenom fizičkom izgledu. Ukoliko su poštuju sva pravila procedure tokom sprovođenja zadatka i nakon toga, ovakva zaštita će, u najvećem broju slučajeva, biti dovoljna.

¹⁷ Izvlačenje iz grupe treba da bude elegantno, tako da grupa ništa ne posumnja i da nastavi sa svojim radom (Antonić i Mitrović, 2012: 84).

2) Ipak, u nekim slučajevima vraćanje uobičajenom načinu života neće biti tako jednostavno.¹⁸ To su slučajevi dekonspirativnosti (u toku zadatka ili naknadno) i upornosti organizovane kriminalne grupe u otkrivanju i pronalaženju prikrivenog islednika s ciljem osvete. Tada se zahteva primena posebnih mera i pružanja posebne materijalne i psihološke pomoći, a vreme povratka „normalnom“ načinu života je znatno duže. Pod materijalnom podrškom se uglavnom podrazumeva pomoć pri preseljenju prikrivenog islednika i njegove porodice u drugo mesto. Preseljenje za sobom nevinovno povlači i neophodnost promene zaposlenja. Kada je u pitanju prikriveni islednik taj problem nije toliko naglašen, ali kada je u pitanju zaposlenje supružnika to može biti ozbiljan problem. Prikriveni islednik treba da bude primljen na rad u policiji u novom mestu stanovanja, međutim nema garancija da će supružnik pronaći novo zaposlenje, jer niko nije dužan da ga zaposli. Svako pojašnjenje trenutnog položaja i razloga prestanka prethodnog zaposlenja nije dopušteno jer ugrožava konspirativnost čitavog postupka. Sledeći aspekt u kome se ogleda neophodnost posebne podrške je pomoć pri rešavanju stambenog pitanja. Ništa manje nije značajna ni činjenica da deca prikrivenog islednika moraju nastavu da pohađaju u drugim školama. Takođe, kontakti sa prijateljima i poznicima će, po pravilu, biti otežani i sve ređi. Sve navedeno može dovesti i do problema na psihološkom planu poput anksioznosti, depresije i slično¹⁹, zbog čega treba obezbediti i adekvatanu psihološku potporu, ukoliko ona bude zatražena od strane prikrivenog islednika i članova njegove porodice.²⁰ Za položaj prikrivenog islednika i njegove porodice treba imati mnogo razumevanja, te se nepružanje neophodne pomoći (ne i udovoljavanje prohtevima) ne može ničim pravdati. Naročito ukoliko se ima u vidu da je posredi započinjanje „novog“ života, a shodno tome i raskidanje sa gotovo svim aspektima prethodnog, što nije nimalo jednostavno i lako.

3. ZAKLJUČAK

Na osnovu izloženog konstatujemo da je angažovanje prikrivenog islednika skopčano sa ozbiljnim opasnostima i problemima. U svakom momentu postoji realna opasnost od razotkrivanja što bi prouzrokovalo bezbednosne pretnje po prikrivenog islednika, ali i nemogućnost adekvatne realizacije cilja njegovog angažovanja. Ukoliko se imaju u vidu karakteristike organizovanih kriminalnih grupa to i ne treba da nas iznenadi, ali treba da nam ukaže na neophodnost detaljne razrade ove materije i davanje načelnih smernica za praksu. Jedino logičnim i sistematskim delovanjem u pomenutom smislu se osnovano može očekivati uspeh u radu. U protivnom, neuspeh je neminovan.

U radu je u slučaju tzv. površinske infiltracije ukazano na nelogičnost terminologije. Bez obzira na to, a imajući u vidu značaj i brojnost preostalih mogućih formi angažovanja prikrivenog islednika, izložene su sumarno i njihove osnovne karakteristike.

¹⁸ Operativcima koji su delovali prikriveno biće neophodno određeno vreme i uputstva da se ponovo naviknu na svoj normalan život i rutinu (Sullivan, Schulz, 2005: 855).

¹⁹ Farkas navodi da je više od trećine prikrivenih islednika ukazalo na nepovoljne pojave u društvenim odnosima, nemogućnost razgovora o poslu i stres tokom izlaska na javno mesto (Farkas, 1986: 433-440).

²⁰ O mogućoj neophodnosti psihološke podrške u procesu reintegracije prikrivenog islednika govori i Škulić u Škulić, 2015: 561.

Takođe, treba imati u vidu i činjenicu da svaki od napred izloženih aspekata angažovanja u pojedinom slučaju može biti od presudnog značaja, dok u nekom drugom slučaju angažovanja može da izostane. To zavisi isključivo od činjeničnog sklopa svakog pojedinog slučaja i forme angažovanja prikrivenog islednika, te generalizacije u tom smislu nisu primerene i pouzdane.

Kako sve dokazne radnje imaju kriminalističku podlogu, to ni prikriveni islednik nije izuzetak. Imajući u vidu funkciju dokaznih radnji i razloga zbog kojih se angažuje prikriveni islednik, već i to predstavlja dovoljan razlog da se problematika obrađena u radu detaljnije proučava i razvija. Neopodno je i konstantno praćenje razvoja drugih nauka, prilagođivanje i primena dostignuća drugih nauka u kriminalistici. Sve to, bez izuzetka, mora biti realizovano i kada je u pitanju prikriveni islednik jer se na taj način obogaćuje tehnički aspekt ove posebne dokazne radnje, a koji nije ništa manje značajan od personalnog aspekta.

LITERATURA

- Aleksić, Ž., Milovanović, M. (1995). *Leksikon kriminalistike*. Beograd: Glosarijum.
- Antonić V., Mitrović D. (2012). *Posebne istražne radnje (modul)*, Projekat: Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa, Sarajevo.
- Bonney, L. (2015). *Undercover Policing: Practices and Challenges*. The Journal of the Utah Academy of Sciences, Arts, & Letters, Utah Academy of Sciences, Arts, and Letters, Vol. 92, 274-284.
- Bošković, G. (2017). *Organizovani kriminal*. Kriminalistično-polijska akademija: Beograd.
- Cesqui, E. (2017). *L'Italia di fronte alla mafia*. Rivista di Studi e Ricerche sulla Criminalità Organizzata, Vol. 3, No 4, 5-13.
- Drecun, A. (1997). *Undercover policing – Infiltration by police in the criminal milieu*. Nauka-Bezbednost-Policija. Vol. 2, No. 2, 135-160.
- Farkas, G. M. (1986). *Stress in undercover policing*. Pshychological services for law enforcement. Washington: Government Printing Office.
- Feješ, I. (2006). *Odgovornost prikrivenog islednika i njegove „žrtve“ za izvršeno krivično delo*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, broj 2, 405-430.
- Füllkrug, M. (1988). *Mogućnosti i granice borbe protiv organiziranog kriminala*. Izbor člana iz stranih časopisa, broj 2, 141-149.
- Karas, Ž. (2012). *Neke poteškoće u provedbi rednje prikrivenog istražitelja*. Policija i sigurnost, broj 3, 574-593.
- Kruisbergen, W. E. (2017). *Combating organized crime – a study on undercover policing and the follow – the – money strategy*. Doctoral dissertation.
- Marinković, D, Đurđević, Z. (2006). *Simulovani poslovi i usluge kao dokazna radnja i oblik navođenja na krivično delo*. Pravni život, broj 9, 1025-1039.

- Marinković, D. (2004). *Prikrivene operacije navođenja na krivično delo*. Nauka-Bezbednost-Policija, br. 2-3, 157-171.
- Marinković, D. (2009). *Kriminalistički aspekti angažovanja prikrivenog islednika*. Bezbednost, broj 1-2, 133-151.
- Marinković, M. (2010). *Suzbijanje oraganozovanog kriminala – specijalne istražne metode*. Novi Sad: Prometej.
- Motto, C. J., June, D. L. (2000). *Undercover*. London: CRC Press.
- Newman, G., Socia, K. (2007). *Sting Operations*. Washington DC: US Department of Justice.
- O'Donnel, E. D., Bilich, J. (2007). *Undercover Operations and Informant Handling – student manual*. New York: New York State Division of Criminal Justice Services, Office of Public Safety.
- Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet – pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Službeni glasnik.
- Sullivan, L., Schulz, D. (2005). *Encyclopedia of Law Enforcement*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publishing.
- VanCook, J. (1996). *Going Undercover: Secrets and Sound Advice for the Undercover Officer*. Colorado: Paladin Press.
- Vodinelić, V. (1994). *Problematika kriminalističko – taktičkih instituta – informant, informator i prikriveni policijski izviđač u demokratskoj državi*. Bezbednost, broj 1, 65-74.
- Vodinelić, V. (1994). *Problematika kriminalističko – taktičkih instituta – informant, informator i prikriveni policijski izviđač u demokratskoj državi*. Bezbednost, broj 4, 421-433.
- Vujaklija, M. (2007). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
- Wilson, L., Stevens, A. (bez godine izdanja). *Understanding Drug Markets And How To Influence Them*. Report 14, The Beckley Foundation Drug Policy Programme.
- Kruisbergen, W. E. (2017). *When Other Methods Fail... Infiltrating Organized Crime Groups in the Netherlands*. Contemporary Organized Crime – Developments, Challenges and Responses (editors Nelen H. And Siegel D.). Springer: Utrecht, 253-278.

CRIMINALISTIC ASPECTS OF ENGAGEMENT OF THE UNDERCOVER AGENT

Review Paper

Abstract

Reason for writing and research problem(s): One of the basic requirements of successful and relatively harmonious functioning of every society is the suppression of criminality. As a necessity, there is also the need for engaging a undercover agent. Engaging a undercover agent involves a wide range of time-coordinated activities. For this reason, the paper analyzes the activities that are based on the selection of a person who will be engaged as a undercover agent, through his actions in an organized criminal group, to the interruption of the task and his "pulling out" from the milieu he was in.

Aims of the paper (scientific and/ or social): The most important goal of the paper that is trying to achieve is to point out the correct and comprehensive overview of the essence of the criminalistic aspects of the engagement of the undercover agent, bearing in mind the inescapable importance and complexity of the subject in matter. In this way, the work should provide some practical and very useful recommendations for the treatment of persons engaged in the capacity of a undercover agent. Also, the analysis and criticism of certain theoretical aspects of the subject of this paper should lead to the resolution of certain theoretical problems and illogicality.

Methodology/Design: Methodologically, the author used analysis, synthesis, abstraction, general theoretical approach, and to a certain extent generalization, of course to the extent that generalization is acceptable when it comes to the subject matter of the paper. A large part of the exposition in the paper is of a descriptive character. More precisely speaking, describing possible practical situations is in the function of easier understanding of the essence of the topic. Theoretical analyzes are given only to individual classifications and analysis of the perception of certain authors on certain issues.

Research/Paper limitation: The basic limitation of paper is that the paper is the result of purely theoretical reflections and analysis of author based on theoretical perceptions and attitudes, on the one hand, and practical experiences of individuals who were engaged as a undercover agent on the other. Therefore, the limitation is reflected in the fact that the author of this paper has no practical experience in this regard which could qualitatively considerably contribute to the work. One limitation of his paper is also reflected in the impossibility of achieving a greater degree of generalization of given recommendations, which is a consequence of a marked differentiation of practice.

Results/Findings: On the base of the analysis made, a rather broad overview of the criminalistic aspects of engaging a undercover agent, in all its phases, was offered. Also, the presence of certain classification and terminological problems and incon-

sistencies was determined. In that sense, it was pointed out the possible solution to the problem. The work of the undercover agent is very diverse. This is due to the marked heterogeneity of the manifestations of criminal activities. This heterogeneity makes the involvement of a undercover agent to a great extent unpredictable.

General conclusion: Engagement of a undercover agent is a very complex activity whose success depends directly on many factors of a different nature. Certain classifications represented and common in theory and used terminology are not quite appropriate, or they do not always correspond to the essence of things. The pursuit of engaging a undercover agent is indisputable, and such is the need for scientific analysis, which is reflected in giving recommendations and guidelines for practical treatment.

Research/paper validity: The imminent need to suppress organized crime and the specificity of its suppression, and above all this includes the difficulties of suppression, undeniably justify and form the essence of the analysis of the subject of this paper. Furthermore, the work should also point to the complexity and difficulties that inevitably occur in the entire process of engaging a undercover agent. The above is valid for persons who in this capacity can be engaged and the support team, but also for the public, who should properly understand what is the essence of engaging a undercover agent.

Key words: criminalistic, undercover agent, organized crime, organized criminal group, infiltration

Podaci o autoru

Siniša Moravac, student doktorskih studija Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Autor nekoliko radova iz oblasti krivičnog procesnog prava i kriminalistike i jedne monografije iz krivičnog procesnog prava. Član Viktimološkog društva Srbije.
E-mail: moravacsinisa1994@gmail.com